

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Белозьорова Н. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-9885-4092

Кучук О. М.

директор комунального закладу «Харківська гімназія № 136 Харківської міської ради»
Харків, Україна

Анотація. У тезах розглянуто взаємозв'язок компетентнісного підходу та соціалізації молодших школярів в умовах створення єдиного освітнього простору. Уточнено, що такий простір формується через узгоджену взаємодію школи, сім'ї та інших учасників освітнього процесу навколо спільних цінностей та правил співпраці. Показано, як навчальні завдання, спільна діяльність, обговорення й ухвалення рішень допомагають учням застосовувати знання в соціальних ситуаціях. Визначено роль учителя в організації досвіду, завдяки якому молодші школярі вчаться висловлювати власну думку, слухати інших, домовлятися та відповідати за спільний результат.

Ключові слова: компетентнісний підхід; соціалізація; молодші школярі; єдиний освітній простір; початкова освіта; соціальні та громадянські компетентності; педагогічне партнерство.

Abstract. The paper examines the relationship between the competence-based approach and the socialisation of primary school pupils within a shared educational space. Such a space is understood as coordinated interaction among the school, family and other participants in education, based on common values and agreed principles of cooperation. The paper shows how learning tasks, joint activities, discussion and decision-making help pupils apply knowledge in social situations. Particular attention is given to the teacher's role in creating experiences through which pupils learn to express their views, listen to others, negotiate and take responsibility for a shared outcome.

Keywords: competence-based approach; socialisation; primary school pupils; shared educational space; primary education; social and civic competences; educational partnership.

Сучасна початкова освіта орієнтується на те, щоб учень не лише засвоював навчальний матеріал, а і умів діяти разом з іншими людьми. У школі молодший школяр щодня стикається із ситуаціями, які потребують більше, ніж правильної відповіді на запитання вчителя: потрібно вислухати однокласника, пояснити власну думку, прийняти спільне рішення, виконати домовленість, владнати непорозуміння. У таких ситуаціях навчання безпосередньо пов'язується із соціалізацією особистості.

Закон України «Про освіту» визначає метою освіти розвиток особистості, формування цінностей та компетентностей, необхідних для самореалізації і відповідальної участі в житті суспільства. До ключових компетентностей у законі віднесено, зокрема, громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з демократією, справедливістю, рівністю, правами людини та усвідомленням рівних можливостей [1]. Це дає підстави розглядати соціальний досвід молодших школярів як важливий результат освіти, що формується і на уроках, і у повсякденному житті класу.

Компетентнісний підхід передбачає використання знань та вмінь у конкретних обставинах. Учень може знати правило ввічливого спілкування, але його засвоєння виявляється тоді, коли він дотримується цього правила під час суперечки чи спільної роботи. Так само розуміння справедливості перевіряється у ситуації розподілу ролей, а відповідальність - у виконанні частини групового завдання. Для початкової школи особливо важливо, щоб такі ситуації були посильними, зрозумілими учням та супроводжувалися обговоренням їх дій та наслідків.

Соціалізація молодшого школяра охоплює засвоєння норм співжиття, розвиток уявлень про себе та інших, набуття досвіду участі у спільній діяльності. Вона відбувається не лише тоді, коли вчитель пояснює правила поведінки. Значно сильніше на учня впливає щоденний досвід: чи може він поставити запитання без страху помилитися; чи враховують його думку; як дорослі реагують на конфлікт; чи однакові правила діють для всіх. Тому соціалізація залежить не тільки від змісту окремого заняття, а і від характеру стосунків у класі.

У Державному стандарті початкової освіти результати навчання пов'язані, серед іншого, з умінням учнів співпрацювати, висловлювати та обґрунтовувати думки, розуміти права і обов'язки, взаємодіяти з іншими. Ці результати не обмежуються одним предметом: вони формуються під час опанування різних освітніх галузей та в спільній діяльності молодших школярів [2]. Відповідно, учитель має бачити виховний та соціальний зміст звичайних навчальних завдань, а не відводити для нього лише окремий час.

Поняття єдиного освітнього простору в контексті наших наукових тез розуміємо як узгоджене середовище взаємодії школи, сім'ї та інших учасників освітнього процесу. Йдеться не про однаковість усіх умов чи поглядів. Єдність виникає тоді, коли дорослі поділяють зрозумілі для молодшого школяра принципи: повагу до гідності людини, право бути почутим, відповідальність за власні дії, готовність до співпраці. Якщо у класі молодших школярів заохочують домовлятися, а поза уроком їх рішення постійно ухвалюють дорослі без обговорення, засвоєний на занятті спосіб взаємодії не отримує підтримки. Узгодженість дій допомагає перенести його в повсякденне життя.

Створення такого простору починається з організації життя класу. Правила можуть стати для молодших школярів зрозумілішими, якщо вони беруть участь у їх обговоренні. Наприклад, замість готової вимоги «не перебивати» учитель пропонує з'ясувати, що відчуває людина, яку не дослухали, та як кожному дати можливість висловитися. Спільно сформульоване правило має для молодших школярів конкретний зміст: вони розуміють, яку проблему воно допомагає розв'язати. Водночас участь в обговоренні не скасовує відповідальності вчителя за безпечну та справедливую організацію освітнього процесу.

Навчальні завдання також можуть створювати умови для соціалізації. Під час читання художнього твору молодші школярі обговорюють не тільки вчинок персонажа, а і причини різних рішень, їх наслідки для інших людей. На уроці математики група може запропонувати кілька способів розв'язання задачі та домовитися, як представити спільний результат. У межах дослідницького завдання молодші школярі розподіляють ролі, ставлять запитання, звертаються по допомогу та зіставляють спостереження. У кожному з цих випадків предметний результат залишається важливим, а взаємодія стає умовою його досягнення. Водночас сама наявність групової роботи ще не означає розвитку соціальних компетентностей. Якщо один учень початкової школи виконує все завдання, а решта лише спостерігає, можливості спільної діяльності втрачаються. Учителю потрібно продумати ролі, посильний внесок кожного, спосіб обговорення результату. Після роботи корисно запитати не лише «Чи правильно ми виконали завдання?», а і «Як ми дійшли згоди?», «Кому була потрібна допомога?», «Що наступного разу зробимо інакше?». Так молодші школярі поступово вчаться помічати власні способи взаємодії.

Особливого значення набуває досвід розв'язання непорозумінь. У класі неможливо та не потрібно усунути всі розбіжності між молодшими школярами. Педагогічна цінність таких ситуацій полягає в тому, що за підтримки вчителя молодші школярі можуть навчитися називати проблему, вислуховувати різні позиції та шукати прийнятне рішення. Для цього важливо відокремлювати оцінку конкретного вчинку від оцінки особистості молодшого школяра. Освітній простір стає безпечнішим, коли помилку або конфлікт можна обговорити, виправити наслідки та відновити взаємодію.

Єдиний освітній простір потребує також змістовної співпраці з родинами. Батькам корисно знати, які способи взаємодії опановують учні в школі: як учитель організовує обговорення, заохочує самостійність, підтримує домовленості. Зі свого боку родина може повідомити про обставини, які впливають на участь учня в навчанні. Співпраця буде продуктивною, якщо вона будується навколо конкретних потреб молодшого школяра та не зводиться до повідомлень про успішність або порушення поведінки. Спільною метою є послідовна підтримка його розвитку.

Цифрові засоби розширюють можливості взаємодії між школою та родиною, зокрема коли частина навчання відбувається поза класом. Проте спільний чат або освітня платформа самі по собі не створюють єдиного простору. Важливішими є зрозумілі правила комунікації, доступність завдань, своєчасний зворотний зв'язок і можливість учня брати участь у спільній роботі. Для молодших школярів цифрове спілкування також стає ситуацією соціального навчання: вони вчаться коректно звертатися до інших, поважати межі приватності та відповідально ставитися до власних повідомлень.

Міжнародні освітні орієнтири підкреслюють значення знань, умінь, цінностей, ставлень і поведінки, необхідних людям для мирного співжиття. У рекомендації UNESCO щодо освіти для миру та прав людини ці складники розглядаються як частина освітнього процесу [3]. Для початкової школи це означає потребу поєднувати розмову про повагу та відповідальність із реальним досвідом поваги та відповідальності у класі.

Висновки. Компетентнісний підхід та соціалізація особистості пов'язані через діяльність молодших школярів. Знання про правила співжиття набувають для учня значення тоді, коли він може застосувати їх у навчанні, спілкуванні та спільному розв'язанні проблем. Єдиний освітній простір підтримує цей процес завдяки узгодженим цінностям, послідовній взаємодії школи і родини та можливості для кожного молодшого школяра бути учасником життя класу.

Практичне завдання вчителя полягає у тому, щоб помічати соціальний зміст навчальних ситуацій і цілеспрямовано працювати з ним. Спільно вироблені правила, продумана групова робота, обговорення різних позицій, підтримка під час конфлікту та рефлексія допомагають молодшим школярам поступово набувати досвіду співпраці. За таких умов формування компетентностей та соціалізація відбуваються в єдиному освітньому процесі.

Література

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.09.2026).
2. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2026).
3. UNESCO. Recommendation on Education for Peace, Human Rights and Sustainable Development. 2023. URL: <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/recommendation> (дата звернення: 14.09.2026).